

УДК 343.214

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.6.31>

БОРИСОВ С.С.

**ЧАС ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ****TIME OF COMMISSION OF A CRIMINAL OFFENCE AS A FEATURE
OF THE OBJECTIVE SIDE**

У статті досліджуються проблеми часу вчинення кримінального правопорушення як ознаки об'єктивної сторони. З метою більш глибоко з'ясування часу, який виступає в якості обов'язкової ознаки об'єктивної сторони конкретного кримінального правопорушення, автор звертається до довідкових джерел та довідкових юридичних джерел з кримінального права.

З метою розкриття проблем часу вчинення кримінального правопорушення автор звертає увагу на існуючі погляди на поняття часу вчинення кримінального правопорушення як ознаки об'єктивної сторони, виокремлюючи з них позитивні положення. У статті аналізуються думки науковців на поняття часу означеного протиправного діяння як ознаки об'єктивної сторони. Також автор звертається до чинного КК України та до обґрунтувань розбіжностей, які існують в юридичній літературі, і які впливають із КК 1960 та 2001 рр. Тому, виходячи з предмета свого дослідження, автор обґрунтовує вказані розбіжності в існуючих джерелах щодо часу вчинення кримінального правопорушення.

У статті, з метою більш повноцінного визначення часу вчинення кримінального правопорушення, автор звертається до принципу суб'єктивного інкримінування.

Крім того, автором у його роботі здійснюється аналіз позначення часу вчинення кримінального правопорушення в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України. Виходячи з напряму аналізу чинного КК України, автор звертається до положень Особливої частини цього нормативно-правового акта, де час має місце як ознака об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, а також умовою звільнення від кримінальної відповідальності.

На підставі дослідження запропоноване авторське поняття часу вчинення кримінального правопорушення як ознаки об'єктивної сторони злочину

Ключові слова: час, вчинення кримінального правопорушення, поняття «часу вчинення кримінального правопорушення», об'єктивна ознака кримінального правопорушення, період, проміжок часу, часовий період, значення терміна «час вчинення кримінального правопорушення».

The article examines the issues of time of a criminal offence as a feature of the objective side. The author insists that the criminal law characteristic of time as a feature of the objective side of a criminal offence largely determines the content of the subject matter of proof, the forms of which are enshrined in the criminal procedure law and are developed by criminal procedure science. The author emphasises that in textbooks and manuals on the General and Special Parts of Criminal Law, according to the analysis of all sources, the content of this feature of the objective side of a criminal offence is not disclosed and is rarely suggested, and its definition is very vague.

Therefore, with a view to clarifying in more depth the time which is a mandatory feature of the objective side of a particular criminal offence, the author refers to the reference sources and legal sources on criminal law.

In addition, with a view to revealing the problems of the time of commission of a criminal offence, the author draws attention to the existing views on the concept of time of commission of a criminal offence as a feature of the objective side, and highlights the positive provisions thereof.

In the article, the author refers to the principle of subjective incrimination with a view to more fully defining the time of a criminal offence.

In addition, the author analyses the designation of the time of a criminal offence in the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. Based on the direction of the analysis of the current CC of Ukraine, the author refers to the provisions of the Special Part of this legal act, where time is a feature of the objective side of criminal offences, as well as a condition for exemption from criminal liability.

On the basis of the study, the author proposes the concept of time of commission of a criminal offence as a feature of the objective side of a crime.

Key words: *time, commission of a criminal offence, the concept of "time of commission of a criminal offence", objective feature of a criminal offence, period, time period, time period, meaning of the term "time of commission of a criminal offence".*

Постановка проблеми. Питання, які стосуються часу вчинення кримінального правопорушення, як ознаки об'єктивної сторони, певною мірою підлягали увазі науковців. Проте до цього часу ця проблема не знайшла свого належного дослідження не дивлячись на те, що вона є надто важливою для теорії кримінального права та правозастосовної практики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанню часу вчинення кримінального правопорушення як ознаки об'єктивної сторони присвятили свої роботи такі українські науковці, як: П.С. Матишевський, В.П. Ємельянов, О.О. Дудоров, М.І. Панов, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк Є.Л. Стрельцов В.К. Матвійчук, І.О. Харь, М.І. Карпенко, А.А. Музика, Р.В. Вереша, В.О. Навроцький, Ю.А. Пономаренко, А.В. Савченко, М.Д. Дурманов, Я.М. Брайнін, І.А. Вартилицька, А.А. Вознюк, Т.М. Приходько та ін. Проте до цього часу ці питання не знайшли свого належного з'ясування.

Формулювання цілі статті. Цілі дослідження цієї статті можна визначити як такі: з'ясування поняття часу вчинення кримінального правопорушення як ознаки об'єктивної сторони.

Викладення основного матеріалу. Кримінально-правова характеристика часу як ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення в значній мірі визначає зміст предмета доказування, форми здійснення якого закріплені в кримінальному процесуальному законі і розробляються кримінально процесуальною наукою. У підручниках і навчальних посібниках із Загальної та Особливої частини кримінального права, як свідчить зроблений аналіз усіх джерел, зміст цієї ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення не розкривається і рідко пропонується, а також його визначення дуже розмите [1, с. 114; 2, с. 82-83].

З метою більш глибоко з'ясування часу, який виступає в якості обов'язкової ознаки об'єктивної сторони конкретного кримінального правопорушення, звернемося до довідкових джерел. Термін «час» трактується наступним чином: «Послідовна зміна годин, днів, місяців, років, і т. ін. Міра тривалості всього того, що відбувається, здійснюється... час вчинення злочину – момент, в який злочинець скоїв кримінально караний злочин...» [3, с. 1594]. Наразі ще потрібно звернутися з метою з'ясування часу вчинення протиправного діяння до юридичного довідника: «Юридична енциклопедія. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.)» тлумачить поняття часу таким чином: «час вчинення злочину» – це «певний проміжок часу (та чи ін. частина року, місяця, тижня, доби), протягом якого особа вчиняє передбачену крим. законом дію або бездіяльність (незалежно від моменту настання суспільно небезпечних наслідків)... Крим.-прав. значення Ч.в.з. має лише у випадках, коли він передбачений у диспозиції статі Особливої частини КК України» [4, с. 386-387].

Аналіз тлумачення терміна «час» дає можливість виокремити з них дещо позитивне: 1) час – це міра тривалості всього того, що відбувається, здійснюється; 2) час вчинення кримінального правопорушення – момент в який злочинець вчинив кримінально каране діяння; 3) час – це пора дня, року, доби; час – це тривалість чого-небудь, вимірювана секундами, хвилинами, годинами; 4) певний момент, в який відбувається що-небудь (весна, літо, осінь, зима) [2, с. 81-84; 3, с. 1594; 4, с. 386-387].

Тому постає питання, що вважати часом вчинення кримінального правопорушення: час вчинення діяння, чи час настання наслідків? В юридичній літературі висловлені різні точки зору що до цього: 1) А.А. Вознюк зауважує, що «час вчинення злочину є важливою категорією кримінального права, оскільки необхідний для:... 2) визначення моменту закінчення злочину;...» [5, с. 258-262]; 3) Р.В. Вереша запевняє, що «час вчинення злочину – це означений у законі проміжок часу, протягом якого може бути вчинено злочин» [6, с.117]; 4) М. І. Панов під часом вчинення кримінального правопорушення розуміє «певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого вчиняється суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки» [7, с. 117]. «В статтях Особливої частини КК час вчинення злочину зустрічається досить рідко. Так, деякі статті містять вказівку на вчинення злочину у воєнний час (стст. 56, 257 КК), або в заборонений час (ст.161, 162 КК). У більшості випадків вчинення діяння у воєнний час утворює кваліфікуючий або особливо кваліфікуючий склад злочину (наприклад п. «б» ст. 236, п. «б» ст. 239, п. «б» ст. 232, п. «в» ст. 240, п. «е» ст. 244 КК та ін.)» (КК 1960 р.) [7, с.114]; 5) О.О. Дудоров стверджує, що «час – певний часовий період, протягом якого вчинюється кримінальне правопорушення» [8, с. 181]. 6) В.К. Матвійчук заявляє, що «час вчинення злочину – це час доби, року, неділі, місяця, конкретний період, коли відбувається подія злочину» [2, с. 158]; 7) В.К. Гришук стверджує, що «час вчинення злочину – це час вчинення особою передбаченої кримінальними законами дії або бездіяльності (ч. 3 ст. 4 КК України)» [9, с. 245]; 8) П.Л. Фріс наголошує, що «час вчинення злочину – це відповідний проміжок часу, протягом якого вчиняється злочинне діяння і в ряді випадків настають передбачені законом шкідливі наслідки» [10, с. 139]; 9) М.Й. Коржанський стверджує, що «час вчинення злочину – це така ознака об'єктивної сторони, яка позначає, коли злочин було вчинено або, що одне й те саме, коли законом заборонено чинити такі дії» [11, с. 207]; 10) Ф.Г. Бурчак переконаний, що «під часом вчинення злочину закон звичайно розуміє не просто певний час доби, або року, а конкретний період, коли відбуваються якісь події, які можуть обтяжувати або пом'якшувати кримінальну відповідальність. У цьому визначенні вірно підмічений зв'язок часу з подіями соціального характеру, але за своїм змістом це визначення ширше того поняття, яке він пояснює, оскільки в ньому міститься інформація і про обставину вчинення злочину. Уявляється, що час виступає в якості ознаки складу злочину лише тоді, коли він указаний в законі в розумінні тієї або іншої частини року, місяця, тижня або доби, наприклад «заборонений час як ознака складу злочину, передбаченою ст. 161 КК 1960 р.»[12, с. 134]; 11) В.П. Діденко, В.С. Ковальський, М.М. Титов стверджують, що «час вчинення злочину – це конкретний період, під час якого може бути вчинено злочин» [13, с. 61]; 12) М.І. Бажанов зазначає що «час вчинення злочину – це певний проміжок часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки» [14, с. 57]; 13) авторський колектив кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ у своєму мультимедійному навчальному посібнику наводить таке визначення часу вчинення кримінального правопорушення: «це певний відрізок часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки. Він є обов'язковою ознакою складу конкретного злочину в тих випадках, коли його зазначено в законі як ту чи іншу частину року, місяця, тижня або доби» [15, с. 64]; 14) В українській кримінально-правовій доктрині існує думка, що «час вчинення злочину – це певний часовий період, протягом якого був вчинений злочин (кримінально-правове значення ця ознака має лише у випадках, коли вона передбачена у диспозиції відповідної статті Особливої частини КК)» [16, с. 53]; 15) слід звернути увагу на те, що «це стосується також необережних злочинів, оскільки суспільна безпека особи виявляється і тоді, коли вона, передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків, самовпевнено розраховує на їх попередження, і тоді, коли вона, хоч і не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків, але при необхідній уважності та обачливості мала та могла їх передбачити» [17, с. 29]; 16) А.В. Савченко зазначає, що «час – окремий період, протягом якого вчиняється злочин, зокрема пора року, місяця, тижня, доби, а також час, пов'язаний з деякими умовами» [18, с. 16]; 17) А.М. Ришелюк зауважує, що «час – період, протягом якого вчинюється злочин» [19, с. 13].

Аналіз існуючих поглядів на поняття часу вчинення кримінального правопорушення як ознаки об'єктивної сторони, дає нам можливість виділити з них наступні, певною мірою, позитивні положення: 2) час вчинення кримінального правопорушення – це певний проміжок часу (та чи інша частина року, місяця, тижня, доби), протягом якого особа вчиняє передбачену КК дію або бездіяльність; 3) час вчинення кримінального правопорушення – це певний період або момент, описаний в диспозиції кримінально-правової норми, що має кримінально-правове значення, в який було виконано суспільно небезпечне діяння або настав суспільно небезпечний

результат, тобто вчинено кримінальне правопорушення; 4) час вчинення кримінального правопорушення – це конкретний період часу, коли вчиняється кримінальне правопорушення; б) певний період, в який відбувається що-небудь (тут вирішальне значення має не сама тривалість діяння, а подія при якій діяння вчиняється, наприклад, порушення виборчих прав під час виборчої кампанії; в) час вчинення кримінального правопорушення – це означений в законі проміжок часу, протягом якого може бути вчинено кримінальне правопорушення; г) часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення суспільно небезпечної дії (бездіяльності); 5) під часом вчинення кримінального правопорушення розуміють певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого вчиняється суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки; 6) час вчинення кримінального правопорушення – це сукупність ознак, які характеризують час вчинення суспільно небезпечної дії (бездіяльності); 7) час вчинення кримінального правопорушення – це час доби, року, тижня, місяця, конкретний період, коли відбувається подія кримінального правопорушення; 8) часом вчинення кримінального правопорушення є час настання наслідків; 9) час вчинення кримінального правопорушення – це певний проміжок часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки.

Проте і ці позитивні положення ще не дають нам запропонувати повноцінне визначення часу вчинення кримінального правопорушення. З цією метою варто звернутися до чинного КК України, а також до обґрунтувань тих розбіжностей, які існують в існуючих поглядах, до прикладів, що впливають із КК 1960 та 2001 рр. Тому, виходячи з предмета, нашого дослідження перш за все звернемося до обґрунтування розбіжностей в існуючих джерелах щодо часу вчинення кримінального правопорушення. Так, стосовно часу вчинення кримінального правопорушення, де він зв'язаний лише з діянням, тобто дією або бездіяльністю, існують наступні обґрунтування.

Існує думка в юридичній літературі, що часом вчинення кримінального правопорушення є час вчинення діяння і це положення відповідає принципу суб'єктивного інкримінування. Юридичною основою такої норми є те, що суб'єктивне ставлення особи до своїх вчинків і дій пов'язано із законом, що діяв на час вчинення дії чи бездіяльності, це одночасно стосується небережних кримінальних правопорушень, позаяк суспільна безпека особи виявляється і тоді, коли вона, передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків, самовпевнено розраховує на їх попередження, і тоді, коли вона, хоч і не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків, але при необхідній уважності та завбачливості мала та могла їх передбачити [1, с. 114; 2, с. 82-83].

Водночас принципу суб'єктивного інкримінування відповідає і положення, згідно з яким, «якщо свідомістю особи, що вчинила злочинні дії, охоплювалося настання наслідків у момент набрання чинності більш суворим законом, то часом вчинення злочину, буде час настання наслідків (при цьому вирішальне значення має те, що особа зробила все від неї залежне для настання цих наслідків і немає значення чи мала особа можливість запобігти настанню наслідків)» [2, с. 81-84]; 2) М.Н. Блум вважає, що «в злочинах, де результат віддалений у часі від діяння, що його викликало, часом вчинення злочину буде час вчинення самого діяння, що створює об'єктивну сторону конкретного злочину» [2, с. 81-84; 20, с. 2-15].

У ч. 3 ст. 4 КК України також зазначається, що «часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності» [21].

Для того, щоб правильно застосувати належний закон, на наше переконання, необхідно, зокрема точно визначити час вчинення кримінального правопорушення, а також час вступу закону в силу. Проте при цьому потрібно нагадати, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим кодексом (ч. 1 ст. 2 КК України) тобто містить усі ознаки конкретного складу кримінального правопорушення [21].

Натомість законодавець вже в ст. 4 КК України визнає, що підставою кримінальної відповідальності є лише елементи об'єктивної сторони – діяння, тобто дії (бездіяльності), що є протиріччям між двома нормам ч. 3 ст. 4 та ч. 1 ст. 2 КК України.

Слід погодитися з думкою, що є в юридичній літературі, що названа вище позиція була запозичена з німецького кримінального права, де більшість злочинних діянь передбачених Особливою частиною КК, носять так званий «матеріальний характер», тобто в ознаки складів відповідних злочинів (за німецьким кримінальним законодавством) вже включені певні наслідки, а тому вчинення суспільно небезпечної дії, яка ще не дала наслідків, не містить усіх ознак складу

кримінального правопорушення. У цьому випадку можна говорити тільки про замах на кримінальне правопорушення [21].

А.А. Музика приводить наступні приклади часу вчинення кримінального правопорушення: 1) як «необхідну ознаку основного складу злочину називає (наприклад, умисне вбивство матері) своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів — ст. 117 КК; час виконання робіт з підвищеною небезпекою — ст. 272), в інших — як кваліфікуюча ознака (напр., самовільне залишення військ, частини або місця служби карається більш суворо залежно від тривалості відсутності військовослужбовця строк, служби — ч. 2 і 3 ст. 407). Ч. в. з. може впливати на ступінь сусп. небезпеки посягання. Так, учинення хуліган, дій (ст. 296) під час проведення масових заходів підвищує ступінь сусп. небезпеки вчиненого, і ця обставина повинна враховуватися при індивідуалізації покарання. ... Ч. в. з. має значення для: встановлення наявності або відсутності ознак перевищення меж необхідної оборони ... Ч. в. з. визначається незалежно від часу настання суспільно небезпечних наслідків злочину. Якщо, напр., убивство було вчинено шляхом отруєння, то Ч. в. з. буде конкретний час доби, коли винним введена отрута в організм потерпілого, а не момент смерті потерпілого, що настала кілька діб потому. У випадках, коли закон описує злочин як ряд взаємопов'язаних дій, Ч. в. з. буде день вчинення останньої з необхідних дій. Якщо злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного (напр., його затримав гр-нин під час замаху на злочин), момент невідлого злочин, посягання і буде Ч. в. з. Для співучасників злочину (виконавця, організатора, підбурювача, пособника), котрі діяли в різний час, Ч. в. з. визначається окремо з урахуванням часу виконання ними своїх ролей у спільно вчиненому злочині, діянні» [22, с. 386-387]. 2) В.Р. Вереща звертає увагу на наступні приклади часу вчинення кримінального правопорушення, як: «перешкоджання здійсненню виборчого права (ст. 157 КК України), неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи неправильне оголошення результатів виборів (ст. 158 КК України), порушення таємниці голосування (ст. 159 КК України) можуть бути вчинені під час проведення виборчої кампанії. Вчинення багатьох злочинів у воєнний час, надає таким злочинам кваліфікованого або особливо кваліфікованого виду» [6, с.117-118]; 5) М.В. Володько наполягає на тому, що «таким часом вчинення злочину, передбаченого ст. 272 КК, є час виконання робіт із підвищеною небезпекою; самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю під час бою (ст. 429 КК) [16, с. 98]; часом вчинення опору представникові влади — час виконання ним службових обов'язків (ч. 1 ст. 342 КК)» [16, с. 98].

Аналіз прикладів часу вчинення кримінального правопорушення, що нами виписаний з означених публікацій, свідчить, що він неповний, та потребує уточнення і доповнення з чинного КК України. Проте перед цим звернемо увагу на твердження, яке подає М.І. Блум: «Визначення часу вчинення злочину потрібне, по-перше, для встановлення дії кримінального закону в часі; по-друге, для встановлення протиправності суспільно небезпечного діяння; по-третє, для встановлення часу виникнення кримінальних правовідносин; по-четверте, для встановлення передумов кримінальної відповідальності – осудності та досягнення особою передбаченого законом віку, необхідного для визнання її суб'єктом злочину; по-п'яте, для встановлення давності кримінальної відповідальності» [20, с. 3].

Виходячи з напрямку нашого аналізу чинного КК України звернемося до положень Особливої частини цього нормативно-правового акта, де час має місце як ознака об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, а також умовою звільнення від кримінальної відповідальності. Виходячи з цього перерахуємо такі ознаки часу: 1) державна зрада – ... перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ч. 1 ст. 111КК); 2) умисне вбивство матері своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів (ст. 117 КК); 5) перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК); 6) викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі (ч. 2 ст. 158-1 КК); 7) незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу, викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі (ст. 158-1 КК); 8) незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документації референдуму в архівних установах або в Центральній виборчій комісії після проведення виборів або референдуму (ч. 1 ст.158-2 КК); 9) порушення таємниці голосування (ст. 159 КК); 10) особа, яка вчинила діяння, передбачені

частинами першою, другою цієї статті, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення її до кримінальної відповідальності сплачено податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодовано шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня) (ч. 4 ст. 212 КК); 11) особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення її до кримінальної відповідальності сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодовано шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня). (ч. 4 ст. 212-1КК); 12) порушення... правил екологічної безпеки під час проєктування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів та ін... (ч. 1 ст. 236 КК); 14) особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті в частині погрози вчинення терористичного акту, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню або розкриттю, у разі якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо в її діях немає складу іншого злочину. (ч. 6 ст. 258 КК); 15) особа, крім організатора або керівника терористичної групи (організації), звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину. (ч. 4 ст. 258-5КК); 16) порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві... (ч. 1 ст. 272 КК); 17) порушення під час розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції правил, що стосуються безпечного її використання... (ч. 1 ст. 275 КК); 18) ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха (ст. 284 КК); 19) ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи в разі проведення цільової мобілізації (ст. 336-1 КК); 20) опір представникові влади, крім державного виконавця, приватного виконавця, під час виконання ним службових обов'язків (ч.1 ст. 342 КК) та опір працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків, державному виконавцю чи приватному виконавцю під час примусового виконання рішень, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку і т. ін. ... (ч. 2 ст. 342 КК); 21) примушування давати показання при допиті... (ст. 373 КК); 22) Завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках (ч.1 ст. 384 КК); 23) відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді, Вищій раді правосуддя, Конституційному Суді України або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України (ст. 385 КК); 24) неповоротності до місця відбування покарання особи, яка відбуває покарання у виді обмеження волі та якій було дозволено короточасний виїзд, після закінчення строку виїзду (ч. 2 ст. 390 КК); 25) ...неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи... (ст. 395 КК); 26) непокоря, вчинена в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3 ст. 402 КК); 27) непокоря, вчинена в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 4 ст. 402 КК); 28) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони були вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3 ст. 404 КК); 29) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 3 ст. 405 КК); 30) чч. 1, 2, 3, 4, 5 ст.407 КК; 31) дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби,

а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відраження, відпустки або з лікувального закладу (ч. 1 ст. 408 КК), діяння, передбачене частинами третьою або четвертою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, воєнного стану або в бойовій обстановці (чч. 3, 4 ст. 408 КК); 32) діяння, передбачені частиною третьою або четвертою цієї статті вчинені в умовах особливого періоду, воєнного стану або в бойовій обстановці (чч. 3, 4 ст. 409 КК); 33) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану та дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці (чч. 3, 4 ст. 410 КК); 35) ті самі діяння, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 2 ст. 413 КК); 36) діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду (ч. 2 ст. 418 КК); 37) те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану (ч. 2 ст. 419 КК); 38) діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (ч. 3 ст. 419 КК); 39) те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду (ч. 2 ст. 421 КК); 40) діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду (ч. 3 ст. 425 КК); 41) діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду (ч. 3 ст. 426 КК); 42) діяння, передбачені частиною першою, другою або третьою цієї статті вчинені в умовах особливого періоду (ч. 4 ст. 426-1 КК); 43) те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду (ч. 2 ст. 428 КК); 44) самовільне залишення поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю (ст. 429 КК); 45) зловживання в умовах особливого періоду (ч.1 ст. 435 КК) [23].

Аналіз статей Особливої частини КК України свідчить, що часовий фактор у більшості випадків очевидний і зрозумілий особі, яка застосовує ту чи іншу статтю. Проте слід погодитися з тим, що поняття «часу вчинення кримінального правопорушення» складне (яке складається), і вже в силу цього його з'ясування має деякі особливості, зв'язані зі стикуванням термінів, що його складають, а також, цими термінами є «час» і «вчинення кримінального правопорушення» [1, с. 398].

Враховуючи, що «час вчинення кримінального правопорушення – це поняття правове, а тому визначення, зазвичай, має відображення властиві йому юридичні ознаки» [1, с. 399]. Кримінальним правопорушенням (злочином) є «діяння, яке також, як і його злочинні наслідки, знаходить своє законне вираження в ознаках об'єктивної сторони складу злочину. Тому час вчинення злочину – це відрізок часу, в який виконана об'єктивна сторона злочину» [1, с. 399].

Час вчинення кримінального правопорушення набуває кримінально-правового значення, якщо його характеристики задані в законі про кримінальну відповідальність. Наприклад, мають значення: тривалість вчинення злочинного діяння (наприклад, самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовців строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу в разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відраження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця (ч. 1 ст. 407 КК), чи здійснення діяння в певний період часу (умисне порушення таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму – ст. 159 КК) [23].

Важливо враховувати, що при конструюванні кримінально-правових норм час вчинення кримінального правопорушення різним чином включається до переліку обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Іноді час виступає в якості конструктивної ознаки простого складу кримінального правопорушення. Це свідчить про те, що в таких випадках він є не тільки однією із фактичних ознак, за наявності якої дане суспільно небезпечне діяння визначається в законі як злочинне, але й ознакою, що характеризує типові соціальні властивості того чи іншого кримінального правопорушення – характер і ступінь його суспільної небезпечності. Так в ст. 117 КК України передбачена кримінальна відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів [23].

Дуже часто час являється кваліфікуючою ознакою і утворює кваліфікуючий або особливо кваліфікуючий склад кримінальних правопорушень. Час тут завжди вказує на підвищену (у порівнянні з простим складом кримінального правопорушення) суспільну небезпечність діяння. Як правило, в якості кваліфікуючої обставини виступає час вчинення кримінального правопорушення в умовах особливого періоду в складах військових кримінальних правопорушень [23]. Злочинні дії, вчинені в указаний період, характеризуються більшою небезпечністю, вони спричиняють чи здатні спричинити тяжку шкоду або особливо тяжку шкоду, шкоду об'єкту кримінально-правової охорони або забезпечують спричинення шкоди не тільки основному, але й додатковим

об'єктам. Це, зокрема, й обумовлює необхідність кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих складів кримінальних правопорушень.

Хоча в ч. 3 ст. 4 КК України йдеться про час вчинення кримінального правопорушення, проте правилом, зазначеним в цій статті, слід керуватись не тільки при визначенні часу вчинення кримінального правопорушення, але й при визначенні часу вчинення дії при обставинах, що виключають злочинність діяння (умисне вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, а також при перевищенні заходів необхідних для затримання злочинця – ст. 118 КК України). Для описання в диспозиціях норм Особливої частини КК України часу вчинення кримінального правопорушення, як правило звертаються до понять точного значення, зокрема в ч. 2 ст. 407 КК України «Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб...» [23].

Важливо звернути увагу на те, що ці поняття характеризуються певною чіткістю, дають можливість особі, яка застосовує закон, з'ясувати обсяг і зміст ознаки часу вчинення кримінального правопорушення, а відповідно, правильно застосувати закон. Змістовне значення таких понять, як «особливий період», може бути з'ясовано шляхом використання відповідних прийомів тлумачення та правил логіки.

Таким чином, підводячи підсумки нашого дослідження часу як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення, передбаченого конкретними статтями Особливої частини КК України, можна констатувати, що час вчинення кримінального правопорушення визначається в таких межах, як: 1) у деяких статтях Особливої частини КК України час означає продовження (тривалість) якого-небудь діяння; 2) час означає – певний період, в який відбувається що-небудь (тут вирішальне значення має не сама тривалість діяння, а події, при яких діяння вчиняється); 3) час вчинення кримінального правопорушення – це відрізок часу, в який виконана об'єктивна сторона кримінального правопорушення; 4) час вчинення кримінального правопорушення розуміється як певний часовий період, протягом якого вчинено кримінальне правопорушення, відповідно визначається початком дії (бездіяльності) і їх закінченням, має тривалість, і таким чином, не може співпадати тільки з моментом закінчення кримінального правопорушення; 5) час як конструктивна ознака простого складу кримінального правопорушення; 6) час як кваліфікуюча і особливо кваліфікуюча ознака відповідно таких складів кримінальних правопорушень; 7) час використовується як точне значення і як розуміється зі змісту статті.

Висновки. На підставі викладеного можна запропонувати визначення часу вчинення кримінального правопорушення як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення: «Час вчинення кримінального правопорушення – це певний період (проміжок) або момент, описаний в диспозиції статті Особливої частини КК України, що має кримінально-правове значення, в який відбувається виконання об'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення».

Список використаних джерел:

1. Панов М.І. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для юрид. вузів і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х. : Право. 1997. С. 91–116
2. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: монографія. К. : Національна академія управління, 2011 368 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укладач і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», Т.-Я. 2004. С. 386-387.
5. Вознюк А.А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. Підприємництво, господарство і право. № 3/2019 р. С. 258-262.
6. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посібник. 4-те вид. перероб. та допов. К. : Алерта, 2016. 364с.
7. Панов М.І. Об'єктивна сторона злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для юрид. вузів. і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажа-нова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х. : Право, 1997. С. 91–116.

8. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
9. Гришук В.К. Кримінальне право України : Загальна частина : Навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К. : Видавничий Дім «Ін Юре» ; 2006. 568 с.
10. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. 3-те вид., доп. і переробл. Одеса: Фенікс, 2018. 394 с. .
11. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна. Курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. К. : Атіка, 2002. 432 с.
12. Бурчак Ф.Г. Об'єктивна сторона злочину; Ф. Г. Бурчак / Кримінальне право Української РСР на сучасному етапі. Частина загальна. – Київ: Наукова думка, 1985. – С. 106-141.
13. Кримінальне право України. Загальна частина : Схеми. Таблиці. Визначення: Навч. Посібник; за ред. Є.Ф. Фесенка. К. : Юрінком Інтер, 2007. 272 с.
14. Бажанов М.І. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник. М. : Юрінком Інтер, 2005. 340с.
15. Кримінальне право. Загальна частина : мультимедійний навч. посібник URL : http://www.natau.kiev.ua/books/minp_krum_pravo_zab/
16. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Кол. авторів : Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, та ін. За ред. М.І. Мельника В.Н. Клименка. К. : Юридична думка, 2004. 352с.
17. Василенко В.Д. Поняття часу вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони складу злочину : порівняльний аналіз. Судова енциклопедія. 2015 . №1 (38). С. 25–29.
18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
19. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А.М., Брич Л.П., Дудоров О.О. та ін.; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
20. Блум М.І. Питання боротьби зі злочинністю: вчені записки / М.І. Блум; відп. ред. А. Лієді. Рига : Вид-во Латвійського ун-ту, 1974. Вип. 212. С. 2-15.
21. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. Відомості Верховної ради України. 2001. № 25-26. Ст.131.
22. Музика А.А. Час вчинення злочину. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», Т.-Я. 2004. С. 386-387.
23. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>